

Estudi etnobotànic del Montseny. Remeis populars i altres usos tradicionals de les plantes

9

Ponències
Anuari del
Centre d'Estudis
de Granollers
1999

Resum: *Tot i que els sabers populars sobre plantes són més evidents en les civilitzacions no industrialitzades que no pas en les societats dels països que anomenem desenvolupats, també les societats tradicionals d'aquests darrers han estat dipositàries d'un patrimoni valuós de coneixements referits a les plantes i els seus usos. Aquest saber popular, molt estretament vinculat a les formes de vida rurals, ha estat transmès per via oral de pares a fills al llarg de generacions. Però els canvis d'estructura, tan ràpids, de la nostra societat, i el model de societat industrial o urbana que s'ha anat imposant han fet que, en l'actualitat, aquests coneixements siguin patrimoni de les persones grans i que, en molts casos, s'hagi trencat una cadena secular de transmissió d'aquest saber. Tenint en compte que un percentatge important de les plantes de la nostra flora no ha estat encara estudiat en profunditat, aquests coneixements acumulats durant segles de manera empírica poden ser útils a la ciència a l'hora de cercar nous recursos terapèutics. Els estudis etnobotànics tenen l'objectiu de salvar de l'oblit uns sabers que corren un imminent risc de pèrdua, per tal de destriar el que té un interès purament etnològic d'allò que pot tenir aplicació en farmacologia i altres camps de la ciència aplicada. En aquesta ponència ens proposem de conèixer alguns aspectes sobre la metodologia emprada en el treball de camp en un estudi d'aquesta mena portat a terme al Montseny, i alguns detalls sobre l'ús popular de les plantes a la nostra comarca, tot centrant-nos en els usos tradicionals.*

En una «Nota d'investigació» de l'anterior Ponències tractarem d'aspectes metodològics de la recerca etnobotànica (Bonet, 1999). En aquesta ocasió —centrant-nos en el mateix territori del Montseny— exposem i comentem part dels resultats que es desprenen de la nostra recerca. Per tal com en una altra publicació recent (Bonet, Blanché & Vallès, 1999) hem avançat ja una primera relació de les plantes medicinals usades popularment al Montseny, en el present escrit oferim un exemple del mostreig etnobotànic

realitzat entre els habitants de la zona, i valorem alguns aspectes de les dades obtingudes. Comencem amb un comentari referent a les característiques de la flora i del paisatge vegetal del massís del Montseny.

1. Vegetació i flora del Montseny

10

El massís del Montseny, que corona l'extrem nord-est de la comarca del Vallès Oriental, constitueix un espai de notable riquesa biològica. El substrat geològic del massís és format per materials molt diversos: tot i el predomini dels materials silicis, el sector occidental és de natura calcària o margosa. Aquesta diversitat del substrat té la seva importància a l'hora d'explicar la gran riquesa florística de la muntanya, si bé el factor determinant d'aquesta riquesa és la diferència de cota existent entre els cims culminals i la base del massís (més de 1.500 m), amb la variació climàtica que aquest fet comporta. Aquesta és la raó per la qual la vegetació de la muntanya apareix distribuïda en bandes o estatges ben visibles: a les terres baixes la vegetació té caràcter essencialment mediterrani (domini climàtic de l'alzinar amb marfull), mentre que a la zona superior és de tipus eurosiberià. També hi ha diferències remarcables segons l'orientació dels diferents vessants: el vessant est (Gualba, Arbúcies), obert al mar, és molt més humit que el vessant oest (sector del Congost). Al vessant est podem trobar-hi espècies atlàntiques com *Potentilla montana*, planta de la família de les Rosàcies pròpia d'ambients frescals, que salta dels Pirineus a aquesta zona; la falguera *Osmunda regalis*, planta subcosmopolita però poc freqüent a Catalunya, pot trobar-se a les vernedes d'aquests vessants humits; *Carex pendula*, espècie indicadora d'humitat permanent, és abundant al Montseny.

La vegetació del Montseny ha estat estudiada en profunditat per Oriol de Bolòs (Bolòs, 1983). Pel que fa a la flora, disposem de catàlegs sobre líquens (Hladun & al., 1986), fongs (Girbal, 1986), molses (Casas, 1986) i flora vascular del massís. El catàleg de flora vascular ha estat elaborat per Bolòs i col·laboradors (Bolòs, Nuet & Panareda, 1986) i completat amb addicions posteriors (Barnola & Romo, 1989; Clavero, 1994; Gutiérrez & Sáez, 1996). Del conjunt de les dades que figuren en aquestes publicacions es desprèn que la flora vascular —que inclou les falgueres i plantes afins, i les plantes amb flor— s'eleva a 1.500 tàxons aproximadament.

Els estatges de vegetació

Tal com acabem d'assenyalar, la vegetació del Montseny està distribuïda en bandes o estatges ben diferenciats. De la zona basal a la superior es distingeixen els estatges de vegetació següents:

- Estatge de l'alzinar amb marfull (*Quercetum ilicis galloprovinciale*).
- Estatge de l'alzinar muntanyenc (*Quercetum mediterraneo-montanum*).
- Estatge de les rouredes (*Quercion pubescenti-petraea*).
- Estatge de la fageda (*Helleboro-Fagetum*).
- Nivell culminal de ginebró (*Juniperion nanae*).

11

a. Estatge de l'alzinar amb marfull

Entre els 400 i els 600 m d'altitud, aproximadament, hi trobem l'alzinar amb marfull amb pi blanc (*Pinus halepensis*), zones de sureda i boscos de ribera. L'alzinar primitiu alterat per l'home és substituït en part per una brolla calcífuga d'estepes i brucs. En el vessant solell, a uns 200-300 m d'altitud és abundant la sureda. L'alzina surera (*Quercus suber*) és una espècie calcífuga —és a dir, es fa en terres sense carbonat càlcic o més o menys descarbonatades— i al Montseny li són favorables els sòls secs de les àrees de clima humit; resisteix la sequedat, però és lleugerament més exigent que l'alzina (*Quercus ilex*) pel que fa a requeriment de pluja.

a.1. El bosc de ribera

A tot el Montseny, la banda estreta d'arbres que forma els boscos de ribera és dominada pel vern (*Alnus glutinosa*). A la regió mediterrània del Montseny (rieres del Baix Montseny) l'associació típica és la verneda amb ortiga morta o *Lamio-Alnetum*. A l'estatge montà el bosc de ribera característic és la verneda catalana (*Alnetum catalaunicum*). Aquestes vernedes es caracteritzen per tenir un estrat arbustiu bastant pobre mentre que l'estrat herbaci és exuberant i ric en espècies medieuropees (figura 1).

b. Estatge de l'alzinar muntanyenc

L'alzinar muntanyenc (*Quercetum mediterraneo-montanum*) ocupa grans extensions al Montseny. Fa de climax entre els 500 i els

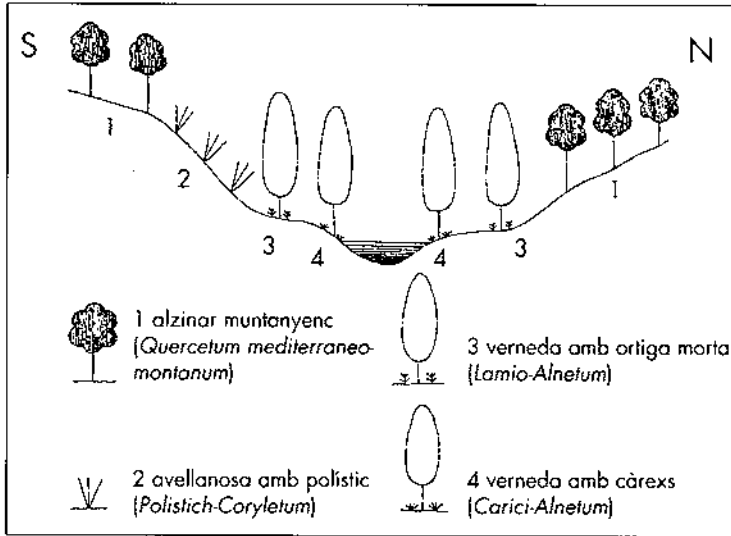

Figura 1. Esquema de la vegetació natural d'un fons de vall damunt Riells (600 m). Font: Bolòs (1983).

1.000 m aproximadament, formant una gran banda, gairebé contínua. És una associació de transició entre l'alzinar amb marfull i les rouredes acidòfiles —que es fan sobre substrat de natura àcida— de l'estatge immediatament superior. El bosc s'empobreix en espècies mediterrànies, pròpies d'ambients més calents (arbusts laurifolis i escleròfil·les, lianes) i hi apareixen plantes altament difoses als boscos caducifolis de l'Europa mitjana.

c. Estatge de les rouredes

Les rouredes submediterrànies ocupen una extensió força reduïda al Montseny, ja que les característiques climàtiques de la muntanya permeten a l'alzinar muntanyenc d'ascendir en molts casos pràcticament fins al límit inferior de la fageda. D'altra banda, també és freqüent d'observar en l'àrea corresponent a aquest estatge una banda estreta sense bosc, possible conseqüència d'una excessiva explotació de la roureda; en altres ocasions, l'home ha substituït la roureda per plantacions de castanyer (*Castanea sativa*).

De totes maneres, al Montseny s'hi troben ben representades tres associacions de les rouredes seques submediterrànies (*Quercion*

pubescenti-petraeae): la roureda de roure martinenc amb boix (*Buxo-Quercetum pubescentis*), en sòls calcaris; el bosc de roure martinenc amb falguera aquilina (*Pteridio-Quercetum pubescentis*), en sòls silicis; i el bosc de roure de fulla gran amb blada (*Quercu-Aceretum opali*), en llocs generalment també silicis, i amb circulació d'aire humit. El roure de fulla gran (*Quercus petraea*) pot viure en els vessants humits, mentre que en els vessants més secs s'hi fa el roure martinenc o roure de fulla petita (*Quercus humilis*). És en els vessants orientats al nord i al nord-oest que les rouredes submediterrànies assoleixen una extensió més considerable al dessota de l'estatge de la fageda. La zona compresa entre Seva i Viladrau és l'únic tros on el pi roig (*Pinus sylvestris*) fa un paper important en el paisatge. És interessant de ressaltar com, en aquesta àrea, es produeix una alteració en la disposició dels estats de vegetació (la roureda, contràriament al que passa habitualment, s'estén immediatament per sota de l'estatge de l'alzinar muntanyenc), fet que s'explica per la inversió tèrmica que es produeix a la comarca d'Osona.

d. Estatge de les fagedes

La fageda és el bosc superficialment dominant en les parts altes del massís. Tot i que es troba pràcticament al seu límit meridional, forma boscos extensos en tots els vessants, més compactes en els vessants d'exposició nord. Les capçades del faig formen un sostre continu i dens. L'element eurosiberià domina totalment, malgrat la pobresa florística; les espècies mediterrànies i pluriregionals hi tenen poca significació. El límit inferior de la fageda ve marcat per la zona on la boira és freqüent i pot compensar la manca de pluja necessària perquè el faig pugui viure-hi; al Montseny se situa al voltant dels 1.000 m. El límit superior depèn més aviat de les condicions locals; pot arribar fins als 1.700 m als cims protegits localment contra l'acció del vent.

A la fageda l'estrat arbori és dens, amb el faig (*Fagus sylvatica*) com a arbre dominant; també l'avet (*Abies alba*) pot aparèixer en obagues frescals per damunt dels 1.300 m; l'estrat arbustiu és quasi inexistent, i l'estrat herbaci cobreix només una petita part de la superfície total (figura 2). Aquesta situació es dona quan el faig es troba en el límit del seu domini. Les poques plantes herbàcies que hi trobem són les que han pogut adaptar-se al ritme de vida dels arbres i aprofiten el lapse de temps favorable, la primavera,

quan el faig encara no ha tret fulla i el sol pot penetrar, per a desenvolupar-se.

14

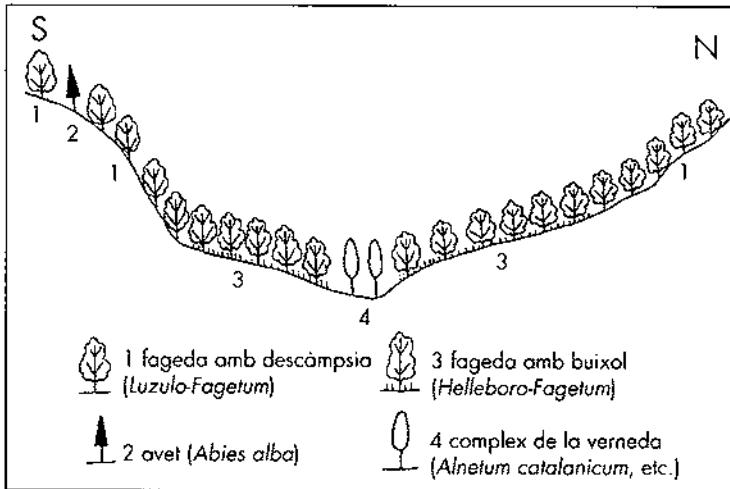

Figura 2. Esquema de la vegetació potencial de la part baixa de la vall de Passavets, vers el Pla de l'Espinalb. Font: Bolòs (1983).

e. Landes i complex de vegetació culminal

Les zones més elevades del Montseny estan desproveïdes de vegetació forestal. Les landes ocupen vastes extensions, sobretot a l'altiplà de la Calma. Antigament, aquesta zona havia estat poblada d'extenses fagedes i avetoses, que van desaparèixer a causa de diverses activitats humanes. En l'actualitat, aquest territori és ocupat per arbusts i mates baixes, de brossa o bruguerola (*Calluna vulgaris*), falguera (*Pteridium aquilinum*), gòdua o ginestell (*Sarothamnus scoparius*), ginebró (*Juniperus communis* ssp. *nana*) i bruga (*Erica scoparia*), i per pastures (figura 3).

A les part culminals del massís —Turó de l'Home, les Agudes, Matagalls— s'alternen tres tipus de vegetació: la vegetació rupícola, els matollars de ginebró i els prats subalpins —prats d'ussona i lúzula d'espiga en els obacs abruptes, amb pendents inclinats; prats de festuca rogenca amb pota de gat sobre terreny relativament pla o poc inclinat—. A les clivelles de roques verticals d'esquistos silícis de l'alt Montseny (900-1.700 m), preferentment en exposicions al nord- s'hi fan l'associació de crespinell rupestre i matafoc

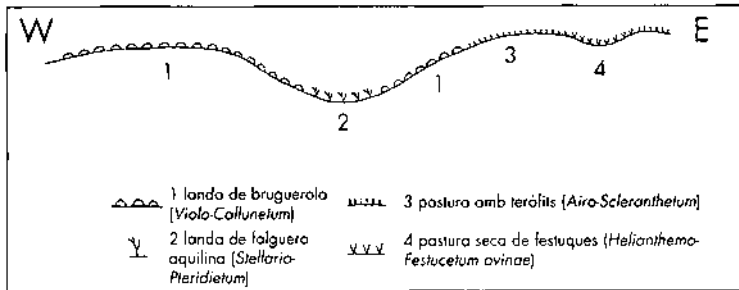

Figura 3. Esquema de la vegetació actual del pla de la Calma (1.200-1.300 m). Font: Bolòs (1983).

(*Sempervivum tectorum-Sedetum rupestris*) i l'associació d'herba de Sant Segimon (*Saxifragetum vayredanae*), presidida per aquest endemisme del Montseny (figures 4 i 5).

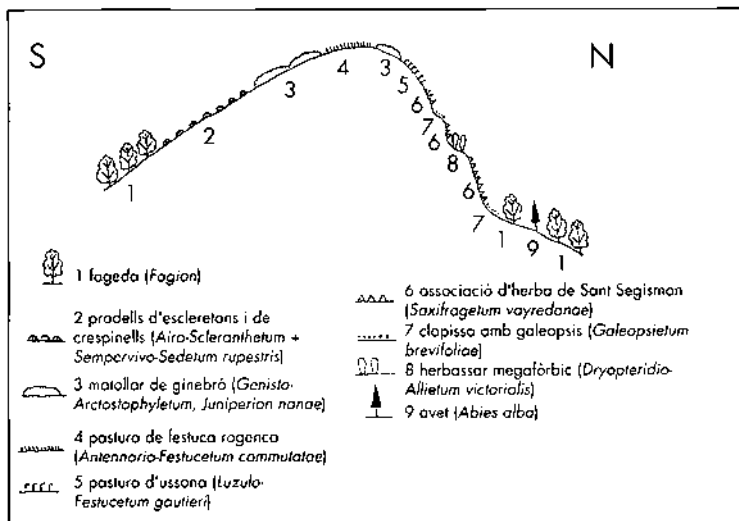
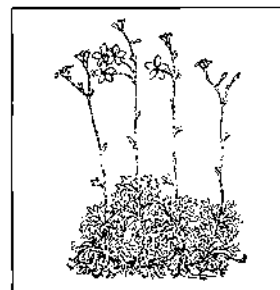

Figura 4. Esquema de la vegetació actual del cim de les Agudes (1.500-1.706 m). Font: Bolòs (1983).

Figura 5. L'herba de Sant Segimon (*Saxifraga vayredana*) és una planta medicinal endèmica del Montseny que viu a les roques de les parts altes del massís.
 Font: Font (1961).

2. Una mostra del treball de camp: transcripció d'una entrevista

16

Com ja explicàvem en la publicació esmentada al començament d'aquest escrit (Bonet, 1999), la informació referida als noms i als usos de les plantes al Montseny ha estat obtinguda realitzant un treball de camp consistent a entrevistar persones amb coneixements sobre el tema. Han estat fetes més d'un centenar d'entrevistes a famílies dels diferents municipis que conformen la nostra zona d'estudi. Reproduïm, com a mostra d'aquest treball de camp, la transcripció d'una d'aquestes entrevistes. És la compilació de quatre converses —d'entre una i dues hores de durada cadascuna— mantingudes amb dues persones del Montseny, amb les quals parlarem diverses vegades entre els anys 1995 i 1999. Es tracta del matrimoni Carme Massó i Josep Vallicrosa, residents en una petita masia de muntanya del veïnat de Montseny d'Amunt, al municipi de Montseny.

Transcrivim gairebé íntegrament —encara que no sempre textualment— el contingut d'aquestes converses. Per tal de facilitar-ne la lectura, hem ordenat la informació referent als usos de les plantes per ordre alfabètic del nom català de les espècies, segons la seva utilitat. Hem distingit diferents apartats: plantes usades amb finalitat medicinal (soles o bé en forma de barreja), plantes usades en veterinària o en alimentació animal, plantes condimentàries o d'ús alimentari, plantes tòxiques, plantes amb algun ús relacionat amb la casa o la vida a pagès, altres productes d'origen vegetal emprats en la preparació de remeis i, finalment, tradicions o costums relacionats amb creences o supersticions. Encapçalem la transcripció de l'entrevista per uns breus comentaris que fan referència a dades personals dels informants, i a les condicions en què es portà a terme l'entrevista.

Informant 1: Carme Massó i Rosquellas.

Any de naixement: 1925.

Lloc de naixement: Sant Hilari Sacalm.

Vicissituds: De jove va venir a viure a Montseny, va casar-se amb en Josep Vallicrosa i ha viscut sempre més aquí. Tenen dues filles casades i amb fills. Actualment a la casa hi viu el matrimoni sol. La primera vegada que parlarem encara tenien bestiar (porcs, una vaca, un vedell, aviram i una mula que utilitzaven per a llaurar feixes petites on no va bé el tractor). L'any 1998 ja s'havien tret el bestiar gros.

Informant 2: Josep Vallicrosa i Pagès (conegut com en Pep de cal Pagès o el pagès).

Any de naixement: 1917.

Vicissituds: Els seus avis ja eren fills d'aquí; ell hi ha viscut tota la vida.

Lloc de residència: Cal Pagès, Montseny d'Amunt (petita masia situada al peu del vessant meridional del Matagalls, a uns 800 m d'altitud, molt a prop de l'Hotel Sant Bernat).

17

Dates de les entrevistes: 16-6-95, 12-9-98, 20-5-99 i 23-9-99.

Durada i condicions de les entrevistes: Ens presentàrem a casa seva un dia a la tarda sense haver pogut avisar prèviament, però malgrat això ens van rebre amablement i establírem conversa amb facilitat. Començàrem parlant a fora mateix, però un xàfec ens obligà a entrar a dins per tal de poder continuar la conversa. Parlàrem de plantes i remeis que ells coneixen i també els ensenyàrem mostres de plantes del nostre herbari per tal de suggerir altres comentaris. En Josep, a més de participar en la conversa, ens acompanyà a collir plantes pels volts de la casa: també ens donaren mostres seques d'algunes de les plantes que utilitzen habitualment. Molts dels remeis els saben per transmissió entre veïns («abans, quan la gent sabia que una planta anava bé per a alguna cosa, l'anaven a buscar, i la feien a casa. I quan sabien un remei nou, s'ho deien»). D'entre les persones del veïnat que tenien més coneixements sobre plantes i remeis, anomenaren l'Enrica de can Gorgs, la 'vella Muntades' —que es deia Celestina i feia de llevadora en aquesta muntanya— i la 'vella del Cot', totes tres ja traspassades. Repetirem la visita en tres ocasions més per tal d'obtenir mostres de plantes i complementar la informació inicial. Sempre fórem tractats amb gran amabilitat, fins i tot ens avisaren per telèfon del moment més oportú per a collir les plantes. Conversar amb ells resultà una experiència extraordinàriament interessant.

Fem constar, en la transcripció de l'entrevista, qui ha donat la informació en cada cas. C: Carme, J: Josep.

Plantes d'ús medicinal

–ALLS (*Allium sativum* L.):

«Jo tinc dues filles, i totes dues varen néixer aquí dalt d'aquest sostre (habitació superior). I venia aquella dona de les Muntades i ens feia perfums de cames d'all: un all, quan és tendre, que té aquella cama doncs, aquella cama, seca, aquells temps les guardaven per a fer perfums a les dones. No em recordo com es feien, potser a baix. Quan

estaves en part, et feien aquests perfums» (C). D'altra banda, «la noia petita se'm va 'esbrinçar', quan era petita, del llombrigol, i li posàvem oli d'oliva, no sé amb què més, em penso que eren alls; feiem un unguent, i cada dia li ho untava i li ho tapava ben tapat, i també es va curar. L'oli d'oliva és bo per a moltes coses» (C). Finalment, també donaven sopes de pa amb un raig d'oli i un gra d'all a les criatures quan les desmamaven.

-ARÇ BLANC (*Crataegus monogyna* Jacq.):

L'aigua de flor d'arç blanc és bona per a la pressió: «Si beus aigua d'aquesta, sempre tens la pressió bé» (C). En tenen de guardada, a punt de ser utilitzada.

-AVET (*Abies alba* Mill.):

Com que tenen un avet, encara actualment preparen el xarop de pinya d'avet, que és molt bo per a la tos (en tenen de preparat i ens l'han fet tastar; s'hi troba el gust de resina i és dolç). «Anys enrera s'hi anava molt, a buscar pinyes d'avet; deien que era molt bo per a reforçar el pit, per a la tos i per als refredats».

Per a preparar-lo, tallen les pinyes «com una esbergínia» i posen les rodanxes en contacte amb sucre: «Un sostre de pinya i un sostre de sucre. Tenir-l'hi tres o quatre dies. Amb el sucre, la pinya fa un suc, que és el xarop. Cada dia al matí, treure el xarop i colar-ho, que no hi hagi cap farda». Com que a còpia de temps es fa agre («s'hi feia un florit al cim»), ara tenen per costum de fer-lo bullir, un cop preparat: «Aquell suc, el posem en una olla, i al fogó, i que bulli per meitat. Així, bullit, queda de color més fosc que sense bullir». Si es fa bullir massa, però, queda com pega, perquè quan es refreda, s'espesseix.

D'altra banda, per tal d'aprofitar les restes de la pinya («aquella 'pinyassa' que queda després de sortir-ne el suc»), les posen en una olla, cobertes d'aigua, i amb un bon xic de sucre (com és ara, si hi ha quatre litres d'aigua, un quilo de sucre; se n'hi ha de posar molt, de sucre, perquè és molt aspre»), i que bulli («aquell sucre mateix fa xarop, perquè espesseix»). Queda un xarop ben bo, no tant per a remei com per a beure com a refresc a l'estiu (C).

-CABELLERA DE BLAT DE MORO (*Zea mays* L.):

Per a fer orinar (C).

-CALICTU [eucaliptus] (*Eucalyptus globulus* Labill.):

Aigua de les fulles per al constipat (beure'n). També fer-la bullir i

fer-ne baf, quan s'està tapat de nas (C, J). «La meva nena gran, quan va néixer va agafar una broncopneumònia, que ens quedava ben ofegada aquí a la vora del foc (es va constipar en néixer). Vaig anar aquí al Cot, que hi havia la mare d'en Modest i de l'Enrica, va venir corrent, i varen fer una olla d'aigua de calictu, i vàrem tapar tota la llar de foc amb una manta, i que respirés aquell baf. La vàrem haver de dur a Sant Esteve, i varen haver de donar-li moltes injeccions, perquè era una broncopneumònia» (C).

-CENT-EN-GRANA (*Herniaria glabra* L.):

Per a l'acetona: «Abans, la canalla, tots tenien acetona i aquí tothom els donava herba de cent-en-grana» (C). Per a fer orinar (J).

-ESCABAIOSA (*Scabiosa atropurpurea* L.):

Per al xarampió, aigua d'escabaiosa. Sap que diuen que també és bona per a les sangs (C).

-FIGUERA (*Ficus carica* L.):

«Per a fer retirar la llet, hi havia una bona medecina, que era la pell de figuera: se la lligaven al coll. Tallaven la pell —unes tires llargues— i se la lligaven al coll o bé al braç. Allò és per a fer perdre la llet. També les vaques, si menjaven figuera perdien la llet. La figuera és molt dolenta, per la llet» (C).

-FLORAVIES (*Xanthium spinosum* L.):

La Carme diu que en pren cada dia dos vasos, d'aigua d'aquesta, perquè té pedres al fel, i l'Enrica de can Gorgs —veïna seva— va dir-li que anava bé. Li han dit que s'hauria d'operar perquè va tingut més d'un atac, però d'ençà que pren aquesta aigua està bé (farà dos anys que no li ha repetit). «Van dir-me que no mengés res de gras, ni ous, ni mongetes, i menjó de tot». Tot i que primer no recordava el nom de la planta —de la qual ens ha proporcionat una mostra—, en suggerir-li el de floravies, l'ha recordat («sí que en deïa aquest nom, l'Enrica, però no me n'havia recordat més») (C).

-GINESTA VERA (*Spartium junceum* L.):

Recorda que li feren perfums de flor de ginesta vera i creus a la cara per a curar-li una inflamació de les amígdales: «Tenia les 'glàndules' tan grosses que m'hauria escanyat. Aquell home, l'avi del Vernets va venir i em va fer uns perfums, amb una pala de foc, de ginesta vera (la flor, segurament, perquè era pel juny) i no sé de què més —perquè jo era més morta que viva—, i també em va fer unes creus

a la cara i recordo que, allà al peu del llit em va dir: 'Potser sí, però no crec que en tinguis mai més'. I mai més no he tingut mal de coll de cap classe'. D'això fa cinquanta anys; ara pel juny els va fer, cinquanta anys. Només em va fer això: allà al llit mateix, uns perfums i unes creus. Això, eren les vuit o les nou del vespre, i l'endemà a les cinc del matí ja se m'havien rebotat (que si se m'haguessin hagut de madurar potser m'hauria mort, perquè les tenia inflamades totes dues, i em tapaven el coll, m'ofegaven). Em van sortir com unes gleves de sang cuïta; de pus, encara no n'hi havia. Feia molts anys, que cada any en tenia, a l'hivern, fins dues vegades, en tenia. Se m'hi feia pus, i molt; se'm podria. Això em passava a l'hivern, amb l'aire fred. Però un cop se m'havien rebotat ja estava. Però havia de vigilar molt, perquè et donava molta febre, i tenies molta set, i si beviessis aigua freda, la glàndula fa això (es tanca) i tanca el microbi a dins, i és el què em feia podrir les glàndules. Quan m'estava a la casa d'allà on sóc filla —a Sant Hilari—, havia de venir el metge, i me les rebotava, però no me les va voler tallar mai, perquè com que hi ha les venes del coll, et poden degollar. No hauria pas estat la primera. Hi havia una noia, una veïna, que tenia la meua edat —tenia dinou anys, i jo també tenia dinou anys— i a aquella noia la varen operar, i tenia això mateix. I mira, li van deixar una mica de gasa a dins el coll i llavors ella s'escanyava, s'ofegava, i van anar a buscar el metge i el metge li va estirar aquella gasa, va tenir una hemorràgia, i va quedar morta. I a mi, com que no em varen operar, encara sóc viva» (C). Aquest home que la va curar era un home de pagès, no és que fos cap curander, però sabia moltes coses. Es deia Miquel.

-GRAMÒNICA [agrimònia] (*Agrimonia eupatoria* L.):

Bona per al mal de ventre i per a les sangs («com ara per a la gent gran, que la sang se'ns espesseix»). N'havien presa; és molt amargant (C).

-HERBA DE SANTAURA [centaura] (*Centaureum erythraea* Rafn.):

Per al mal de ventre de la canalla: «La canalla, quan són petitets, sempre solen tenir mal de ventre. Els fèiem aigua de santaura, que és amargant com fel. Diu que és tan bona, fins per a les sangs. La Maria de la Sala, la dona d'en Modest, sempre n'arplega» (C).

-HERBA DE SANT SEGIMON (*Saxifraga vayredana* Luiz):

«L'Enrica va dir que era bona per a les sangs» (C). «De petit n'havia presa. En Tonador l'anava a buscar a sacs, cap a Santa Fe, cap al cantó de Sant Marçal, i se la venia» (J).

-HERBA FETGERA (*Anemone hepatica* L.):

Per al mal de fetge, però ells no n'han presa. «Se'n fa cap a la 'fatgeda' [fageda], a sobre les Illes» (J).

-JONCS (*Scirpus holoschoenus* L.):

«L'aigua de joncs es donava per a beure als nens petits; deien que els ajudava a treure el dentat. El dentat els donava com una diarrea; la bava, en lloc de treure-la per la boca, la feien amb la caca -feien com uns llimacs, una cosa estranya-, i aquesta aigua els refrescava. La vella Muntades, una veïna d'aquí que feia de llevadora en aquestes muntanyes, era una cosa que ella recomanava. Aquella dona sí que te n'hauria explicat, de coses!» (C).

-LLIGABOSC (*Lonicera etrusca* Santi):

De la flor del lligabosc es feia una essència bona per als nervis; se'n prenia una mica, barrejada amb aigua, perquè «aquestes coses són fortes; una persona que pateixi de nervis, ha de prendre'n una cullerada cada dia en dejú, o barrejada amb aigua d'herbes». El lligabosc fa molta olor, i l'essència es prepara com en el cas de les roses o del suguer (posant la flor en un drap de fil lligat en un morter i una cassoleta de foc —cendra viva— al cim). N'havia fet però actualment ja no en fa. Quan era florit, aplegava un bon grapat de la flor, per a preparar-la (C).

-LLIRIS (*Lilium candidum* L.):

«Abans, quan ens tallàvem, ens hi posàvem una 'fulla' de lliri, i embolicat. Fan molta olor. De vegades, aquí fins no es pot passar, de tanta olor» (C). En tenen al jardí.

-MARIALLUÏSA (*Lippia triphylla* [L'Hér.] O. Kuntze):

«Hi ha gent que se'n fa aigua per al mal de panxa. Aquí n'hi havia hagut una planta» (C).

-MENTA (*Mentha x piperita* L.):

Aigua bona per al mal de panxa (C).

-MORELLES (*Parietaria officinalis* L. ssp. *judaica* [L.] Béguinot):

Sap que feien fer banys de seient «amb morelles o coses refrescants» uns quants dies abans de tenir la criatura: s'estaven una estona assegudes a dins del gibrell; aquella aigua estava. Ella no ho havia fet, però sap que es feia (C).

-OLIVERA (*Olea europaea* L.):

Aigua de fulla d'olivera per a rebaixar la pressió (C).

-ORTIGUES (*Urtica dioica* L.):

Aigua d'ortigues, per a banyar-se els peus (els descarrega) (C). I aigua de l'arrel per a beure, per a rebaixar la sang. N'havien presa (C, J).

-ROSES DE MARGE (*Rosa gallica* L.):

Essència bona per al mal d'ulls: «Per a un cop de sangs; te'ls hi sucaves amb un cotó fluix un parell de cops, i ja et passava». Jo, quan era jove, tenia molta paciència, i en feia essència, com es fa amb el suguer: collia les roses, les posava en un drap i, a sobre, una cassola amb caliu de foc. En feia una ampolleta, un petricó» (C). «Aquests rosers, jo sempre els hi sóc vistos; són uns rosers de marge» (J). «Són uns rosers petits que fan una flor vermella —més aviat, el color, és un rosa viu— petiteta que de seguida s'obre i es passa. Quan vaig venir aquí, la vella de les Muntades em va dir: 'Aquest roser és de fer medecines; és bo per al mal d'ulls. Aquells anys enrera, d'aquí estant, aquest marge es veia ben ple de roses» (C). Collirem una mostra d'aquestes roses en un marge de l'hort de casa seva (fan una olor molt fina). Els rosers no puguen més de dos pams.

-RUDA (*Ruta chalepensis* L.):

Bona per als nervis. «L'Enrica en tenia una mata allà al portal» (C).

-SUGUER [saüquer] (*Sambucus nigra* L.):

«L'aigua de flor de suguer és bona per a la panxa, per a la boca, per al mal de coll; és bona per a tot. Quan n'és el temps, n'abastem i la fem assecar. De vegades la barregem amb til·la» (C). També, amb la inflorescència, preparaven la conegudíssima 'essència o suc de suguer': «N'abastàvem un cistell i agafàvem un morter o qualsevol altre atuell i hi lligàvem un drap net i l'omplíem ben ple de flor de suguer, i a sobre hi posàvem una cassola de foc no gaire fort, més aviat un caliuet amb força cendra perquè, si no, es cremaria la flor. Amb l'escalfor anava saltant l'essència, que guardàvem en una ampolla, i mira, per medicina feiem allò! No se'n pot prendre massa, perquè és una cosa forta» (C). És apropiada per al mal de panxa («als nens, quan tenien inflamació a la panxa se'ls donava una culleradeta d'essència de flor de suguer, i posar-los-en un drap xop a la panxa; és refrescant, bo per a la inflamació

i infeccions»). També per a la febre (per exemple, quan treien el dentat). Pot prendre-se'n una cullerada barrejada amb aigua d'herbes, o bé amb aigua. Utilitzada també per al tractament dels refredats i per al mal d'ulls (cop de sangs en un ull: agafar una tasseteta amb una mica d'essència de suquer, i ben xupat amb un cotó fluix; ho treia). D'altra banda, respirar aquella pudor que fa la flor en cremar-se per a fer l'essència fa perdre la llet a les dones que crien.

Els perfums de flor de suguer serveixen per a alleujar el dolor de les ferides: «Si et feies un tall, posaves una mica de foc a la pala, i un raig d'oli i la flor de suguer, i el dit allà, perfumant-ho, perfumant-ho, i allò treia el dolor» (C).

Finalment, quan és ben granat, collir els 'raïms' —ella mateixa els abasta— i posar-los en una galleda neta; després, espremer-los - amb les mans mateix-. Allò ho colen ben colat, ho posen en una olla i ho fan bullir amb sucre meitat per meitat. En resulta una espècie de xarop espès que és medicinal: es pren per al mal de coll i per a la tos. També és utilitzat en veterinària.

-TIL·LA (*Tilia platyphyllos* Scop.):

«Diuen que és bona per als nervis, però a mi no m'ha fet mai res, t'haig de dir la veritat. He provat de beure'n vegades, que no sé dormir, i poc mai hi noto res. De vegades hi posem també una culleradeta d'essència de lligabosc» (C).

-TREPÓ (*Verbascum thapsus* L.):

Per a les cremades, fulles de trepó untades de pega i oli (vegeu l'apartat d'altres remeis: pega i oli) (C i J).

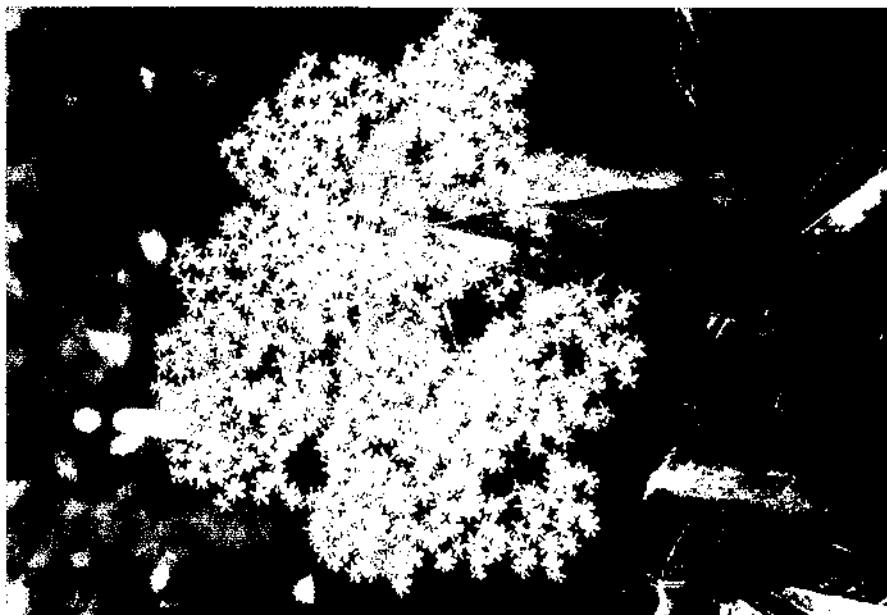
-URADELLA [dauradella] (*Ceterach officinarum* DC. in Lam. et DC.):

Bona per a la febre, n'havien fet aigua per a les seves filles. «Per aquí n'hi havia: en aquest marge que hi ha rocs sempre n'hi ha» (C i J). Ens n'hem mirat una mostra d'herbari i l'han reconeguda. També n'hem vist en una paret de fora.

Barreges de plantes

-PLANTATGE (*Plantago lanceolata* L.) i CAPS DE BARDER [bardissa] (*Rubus ulmifolius* Schott):

Fer aigua de tres fulles de plantatge i tres caps de barder —«deien que havien de ser de tres en tres; manies»— per a donar a la canalla

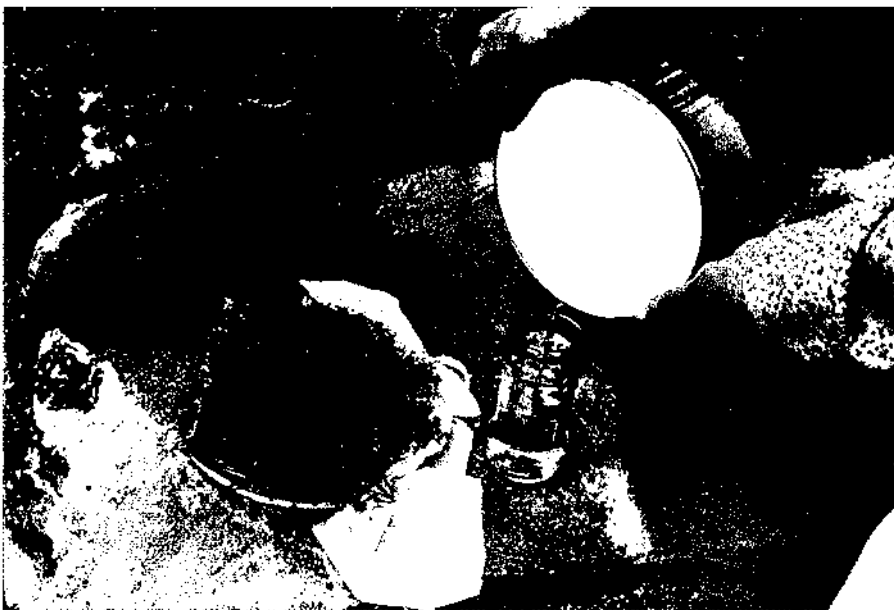

1. Branca de sauc florida. Fotografia: M.À. Bonet.

2, 3 i 4. Procés d'elaboració de l'essència o esperit de saüc. Fotografies: Carme Clopès.

quan tenen mal a la boca: «El dentat els donava com una diarrea, que els feia cremor als budells. Això els refrescava» (C).

-SUGUER [saüquer] (*Sambucus nigra* L.), inflorescència i TIL·LA (*Tilia platyphyllos* Scop.):

Aigua bona per al mal de ventre i per al mal de coll (C).

-TIL·LA (*Tilia platyphyllos* Scop.) i LLIGABOSC (*Lonicera etrusca* Santi) (essència):

Per als nervis (vegeu til·la a l'apartat de plantes d'ús medicinal).

Plantes usades en veterinària o en alimentació animal

CABRULLES (*Psoralea bituminosa* L.):

«A casa 'meu', quan jo era petita, la meva mare en feia aigua per a les gallines. Perquè, per molts anys enrera, les gallines, agafaven la pesta, que es morien. Es morien de seguida, no en quedava cap. Era un mal als budells». Recorda que anaven a buscar la planta a una casa que en deien el Clopers, allà a Sant Hilari. «Aquí, quaranta-set anys que hi som, i només ens ho van agafar una vegada» (C).

-HERBA DE SANT JOAN (*Galium lucidum* All.):

Per a medicina, no havien sentit dir que servís, però ho dallen i ho donen al bestiar (conills, vaques) per a menjar. Fa unes matades, que ara —a mitjan juny— són florides. N'hi ha molta i fa molt bona olor.

-HERBA REMUGUERA (*Rubia peregrina* L.):

«Nosaltres n'havíem prou anada a buscar, per a les vaques, si no remugaven. Se'ls donava això, i tornaven a remugar» (C, J).

-MALVES (*Malva sylvestris* L.) i MORELLES (*Parietaria officinalis* L. subsp. *judaica* [L.] Béguinot):

En donaven a les vaques que havien vedellat o que tinguessin inflamació a la panxa: els feien beure aigua d'aquesta i també els donaven les plantes per a menjar. «Els ho bulliem com una calderada, i els ho donàvem tot, suc i espès, suc i herbes; s'ho menjaven i els anava molt bé. Aquí, quan vedellava una vaca, sempre li'n fèiem». L'aigua, els la donaven amb una mica de 'segones'. Les malves són refrescants (C, J).

-UFALS [alfals] (*Medicago sativa* L.):

En feien camps per a menjar per al bestiar. Feien ufals i civada. Llavors feien pallers per a emmagatzemar-ho.

Plantes condimentàries, d'ús alimentari o emprades per elaborar begudes

-AVET (*Abies alba* Mill.):

El xarop de pinya d'avet diluït en aigua és una beguda refrescant (vegeu com es prepara a l'apartat de plantes medicinals). «Un got d'aigua fresca amb un raig del xarop; queda dolcet, i amb aquell gust de pi. Es posa molt bé. En lloc de gasosa o aquests suc de pinya que venen, que a mi em perjudiquen l'estómac. Això no fa mai mal» (C).

-COSCONIES [cosconilles] (*Reichardia picroides* [L.] Roth):

Són bones per a menjar amanides (C).

-MARIALLUÏSA (*Lippia triphylla* [L'Hér.] O. Kuntze):

Fer-ne sopes (C).

-MÀSTECS (*Chondrilla juncea* L.):

«Amanits, son boníssims (quan són petits, que són a dins de la terra, i són blancs)» (C). «És una fulla una mica rústega, però molt bona» (J).

-MENTA (*Mentha x piperita* L.):

Pot posar-se'n un brotet a les sopes (J).

-ORENGA (*Origanum vulgare* L.):

«L'orenga és bona per a fer cassola» (C).

-SALSA DE PASTOR (*Thymus serpyllum* L. ssp. *chamaedrys* [Fries] Celak.):

«També en tinc, allà en una bossa, però no l'he feta servir mai perquè es trinxia molt. La vàrem collir a Sant Marçal, allà 'endamunt' de les Illes» (C).

Plantes tòxiques

-TEI (*Daphne gnidium* L.):

«És allò que mata els peixos, les anguiles. S'ha d'arrencar la soca,

matxucar-la i tirar el suc a l'aigua. Aquell suc els atonta i llavors els podies agafar» (J).

Plantes d'ús relacionat amb la casa o la vida a pagès

-BRUGA (*Erica scoparia* L. ssp. *scoparia*):

«Per a fer escombres —per a escombrar les corts, els galliners, els patis—, va molt bé». Per a fer l'escombra, lliguen branques de la planta amb filferros. «Aquí no n'hi ha; s'ha d'anar al pla de la Calma. Se n'emporten camions» (C, J).

-FOGUERA [falguera] (*Pteridium aquilinum* [L.] Kuhn):

«Quan érem jovenetes anàvem a tallar fogueres per a fer jaç, en comptes de comprar palla. També per a tapar les patates o per a posar a sobre d'un cobert (per teulada). Fogueres i ginestes: aturava una mica l'aigua» (C).

-GINESTA (*Sarothamnus scoparius* [L.] Wimm. ex Koch):

Vegeu foguera.

Altres productes d'origen vegetal

-OLI D'OLIVA (*Olea europaea* L.):

Vegeu all a l'apartat de plantes d'ús medicinal.

-PEGA NEGRA (*Pinus* sp.) i OLI D'OLIVA (*Olea europaea* L.):

És el millor que hi ha per a les cremades: es prepara la pega i oli, se n'unten fulles de trepó (*Verbascum thapsus* L.) i s'apliquen a damunt de la cremada. Van curar-hi una filla seva que quan era petita (tenia tres anys) es va encendre i es va cremar una part important del cos. Van portar-la amb el metge i van fer-li cures amb pomades, però això de l'oli i pega també, i potser és el que li va anar millor. Perquè «la pell no ha de tallar-se; si es talla, queda senyal, i el metge la hi va tallar. Si li haguéssim posat només pega i oli —que no haguéssim tingut por— no li haurien quedat senyals de les costures». També saben que hi van curar un nen de vuit anys (germà de la Matilde del Cot) que va caure a dins d'un perol d'aigua que bullia: («reculant, va caure, tot, menys les cames i el cap, a dins del perol que bullia, i es va cremar tot ell»). Va pujar-hi un metge, el metge Pou de Palau i quan el va veure tot vestit de fulles de trepó amb pega i oli, i ben 'assienat' diu que va dir: 'No li feu pas res més, perquè aquest nen hauria d'estar amb angúnia de la mort, i està

ben 'assessorat'. I al cap de quinze dies o tres setmanes d'haver-lo curat, es veu que li varen sortir uns grans grossos plens de sang cuita, que se li varen rebentar, i que es va curar tan bé. I aquesta gent són els que ens ho van dir a nosaltres quan es va cremar la meva nena» (C).

L'oli i pega, d'altra banda, també va bé per als talls, espines o punxades. Estira el verí: «Si ho duus embolicat, quan t'ho desemboliques està sempre ben net. La pega estira, i fa sortir la sang que és cuita». (C).

Preparació: es posa un terròs de pega en un pot, cobert d'oli d'oliva, i al foc, que bulli fins que queda com un ungüent. (Hi ha dues classes de pega: pega grega i pega negra, però ha de ser de la negra).

-SOPES DE PA (*Triticum aestivum* L.) LLEPAT D'UNA VACA:

«Jo, quan vaig tenir la nena gran, no duia llet; vaig estar vuit o deu dies sense ni una gota de llet, i em va fer sopes —la vella Muntades— de pa llepat d'una vaca: agafava un ronyonàs de pa, sec, i el feia llepar per una vaca lletera, ben llepat (se'l volia menjar, però ella no li'l deixava menjar) i llavors ella feia un bon pot de sopes. I vaig posar llet per a tenir-ne dues, de nenes. Aquella dona en sabia moltes, de coses» (C).

-SUTGE:

Hi havia dones que s'untaven el mugró ben negre amb sutge de la xemeïa, per a desavesar els nens de mamar (perquè ho tastaven i allò amargava).

Plantes, remeis o costums relacionats amb creences

-CIDER [cirerer] (*Prunus avium* L.):

Vegeu roser en aquest mateix apartat.

-LLENGUA DE SERP:

Per tal d'ajudar la canalleta a treure les dents els posaven una llengua de serp (prèviament feta assecar) penjada al coll a dins d'una bosseta —penjada amb un veta ben prima (una veta de posar coixineres)—, i no els la treien mai fins que ja tenien el dentat. A dins de la bosseta hi posaven també herbes beneïdes. «Amb allò diu que no se senten del mal de la boca, que de vegades tenen molt desfici i molta vermellor a les genives, i allò ho atempara» (C). En Pep diu que «em penso que això són manies, però deien que així

no se sentien del mal que els feien les genives». Per a les seves dues filles encara ho havien fet, i ell era qui agafava les serps: «Un cop la podia atrapar, l'estabornia de darrera, i llavors m'hi arriava amb aquesta mà esquerra, aguantar fort el coll de la serp, i com que treia la llengua, amb un paperet de fumar la hi estirava, perquè amb els dits no hauria pogut» (J).

-ROSER (*Rosa gallica* L.):

Deien que quan una dona tenia una criatura, si es colgava la despulla a la vora d'un roser o d'un cirerer, la criatura és cara-vermella: «La vella Muntades em va dir: 'Ves-ho a colgar a sota dels rosers'» (J). «A mi, la vella de les Muntades em deia, aneu-ho a colgar a sota del 'cider'. És perquè la cirera és vermella, és clar. Nosaltres, de la placenta en dèiem la despulla» (C).

-URADELLA [dauradella] (*Ceterach officinarum* DC. in Lam. et DC.)
i CAPS DE BARDER (*Rubus ulmifolius* Schott):

Nombre senar (tres) de cada component: tres fulles d'uradella, tres caps de barder, per a preparar-ne l'aigua.

3. Anàlisi d'alguns aspectes dels resultats

D'entre les més de 500 espècies de plantes superiors de les quals hem obtingut alguna informació, 320 són utilitzades —o ho han estat en un passat no massa llunyà— al Montseny amb finalitat medicinal. Considerant —com ja s'ha dit en parlar de la flora— que el nombre de tàxons de la flora vascular del Montseny és de prop de 1.500, i descomptant vuitanta espècies usades que no són autòctones del massís, podem concloure que el nombre d'espècies utilitzades amb finalitat medicinal representa el 16%, aproximadament, de la flora autòctona del Montseny. Aquesta xifra no s'allunya massa de la calculada per al conjunt dels Països Catalans, on són usades unes 700 espècies dels 3.500 tàxons que aproximadament té la flora, valor pròxim al 20% (càlculs realitzats per a la confecció d'un catàleg de l'Etnoflora ibèrica). Podem dir, doncs, en una primera aproximació, que aquest és el potencial medicinal de la flora del Montseny. Tenint en compte, però, que moltes pràctiques tradicionals han caigut en desús, cal suposar que el nombre de plantes realment utilitzat amb finalitat medicinal a hores d'ara és força més baix (recordem que en els treballs etnobotànics recollim tots els usos —els vigents i els no vigents—

de les plantes). Encara més baix és el percentatge de la flora autòctona de què se serveix la medicina «oficial». Un dels objectius dels estudis etnobotànics és precisament rescatar aquesta riquesa del saber popular i posar-la al servei de la recerca i obtenció de nous medicaments.

3.1. Plantes medicinals silvestres i plantes cultivades

En analitzar la procedència de les plantes, hem constatat que les espècies medicinals més utilitzades popularment són plantes que viuen en estat silvestre a la vora de les cases. Paral·lelament, un percentatge significatiu de les plantes medicinals —que en una primera aproximació estimem en un 30 o un 40%— correspon a plantes cultivades, ja sigui amb aquesta finalitat o amb finalitat alimentària, ornamental, fustanera o d'altres, però que també són emprades com a medicinals. Si a més d'aquestes consideréssim les plantes que es veuen afavorides pel propi àmbit hortense, i la flora ruderal —és a dir, que creix a les vores dels camins i altres llocs molt influïts per l'home— i segetal —que creix en els sembrats—, aquest percentatge s'incrementaria encara molt més.

Taula 1. Origen de les 20 espècies amb més usos medicinals en diferents llocs de Catalunya (segons dades dels estudis etnobotànics que s'esmenten)

	Silvestres	Cultivades	Font
Guilleries	15	5	Selga (1998); Bonet, Selga, Parada & Vallès (1999)
Alt Empordà	12	8	Parada (1997); Bonet, Selga, Parada & Vallès (1999)
Segarra	16	4	Raja (1995); Raja, Blanché & Vallès (1997)
Vall del Tenes	14	6	Bonet (1991, 1993), Bonet, Blanché & Vallès (1992)
Cerdanya	16	4	Muntané (1991, 1994)
Pallars	17	3	Agelet (1999)
Montseny	17	3	Dades pròpies

Cal remarcar que algunes de les espècies medicinals silvestres acostumen alhora a ser cultivades en els horts i jardins, i són aquestes plantes, i no els exemplars silvestres, les que són recol·lectades i utilitzades amb fins medicinals. És el cas de la

camamilla (*Matricaria recutita*), l'espígol (*Lavandula latifolia*), el malvi (*Althaea officinalis*), el poliol (*Mentha pulegium*), la ruda (*Ruta chalepensis*) i la til·la (*Tilia platyphyllos*), entre d'altres.

3.2. Famílies botàniques més ben representades

32

Prop d'un 40% de les plantes medicinals que ens han estat esmentades al Montseny pertanyen a una de les sis famílies botàniques que apareixen a la taula 2: Compostes, Labiades, Rosàcies, Papilionàcies, Gramínies i Umbel·líferes. Aquestes famílies són molt representatives de l'espectre florístic de la regió mediterrània. Si comparéssim aquests valors amb els obtinguts en altres comarques de Catalunya (segons dades dels treballs abans esmentats), observariem que el nombre de representants de cada família varia sensiblement en funció de les característiques particulars de la flora de cada regió (com també, lògicament, de la tradició en l'ús de les plantes en cada territori). Hem constatat que hi ha correlació entre l'abundància d'unes plantes en la flora i la freqüència d'utilització d'aquestes plantes. Així, les espècies de la família de les Labiades no estan tan ben representades en la medicina popular de la comarca de la Cerdanya com ho estan en territoris que tenen un caràcter més marcadament mediterrani, com són les comarques de l'Alt Empordà, el Vallès Oriental o la Segarra. Les plantes de la família de les Rosàcies, en canvi, són més utilitzades a les comarques pirinenques, on també són més abundants.

Taula 2. Famílies botàniques a què pertanyen les espècies medicinals més utilitzades al Montseny

Família	Nombre d'espècies
Compostes (<i>Asteraceae</i>)	40
Labiades (<i>Lamiaceae</i>)	26
Rosàcies (<i>Rosaceae</i>)	19
Papilionàcies (<i>Fabaceae</i>)	19
Gramínies (<i>Poaceae</i>)	11
Umbel·líferes (<i>Apiaceae</i>)	10

3.3. Espècies més esmentades i espècies més usades amb finalitat medicinal al Montseny

Hem agrupat a la taula 3 les 20 espècies que ens han estat esmentades amb més freqüència, les quals són utilitzades amb

finalitats diverses, sobretot amb finalitat medicinal; n'indiquem el nom català i la família botànica a la qual pertanyen. La taula 4, d'altra banda, ha estat confeccionada a partir de les plantes medicinals més esmentades, indicant alguns dels seus usos més corrents. De fet, observem un alt grau de coincidència entre aquestes dues taules, atès que a l'hora de recollir informació sobre els usos populars de les plantes ens hem interessat sobretot pels usos medicinals. Això no obstant, alguna de les espècies que apareix a la taula 3, com la salsa de pastor (*Thymus serpyllum* ssp. *chamaedrys*) destaca pel seu ús com a planta condimentària i no pas com a espècie medicinal.

D'entre les espècies medicinals crida l'atenció, tant per la freqüència amb què ha estat esmentat com per la diversitat d'usos que se'n fa, el saüquer (*Sambucus nigra*). El saüquer, en efecte, gaudeix arreu d'un reconegut prestigi com a planta medicinal (així ho denota la denominació *bonarbre* que rep en alguns indrets de Catalunya). Com és sabut, aquest arbust o arbre té caràcter sagrat i fins i tot màgic en moltes cultures europees i, tant al Montseny com arreu del país, la seva presència a la vora de les cases de pagès ha estat i és encara una constant. Del saüc o saüquer se n'empren diferents parts: les flors (tendres o bé seques), els fruits, les fulles, l'escorça, l'arrel. Un dels preparats més habituals —encara utilitzat actualment— és l'anomenada 'essència' o 'esperit' de saüc, que es prepara fent una espècie de destil·lació casolana de la inflorescència tendra. Aquest líquid es pren amb diverses finalitats, sobretot com a digestiu i també com a beguda refrescant (diluit en aigua).

3.4. Parts de planta i productes vegetals usats

La part aèria sencera de la planta, la fulla, la flor (o la inflorescència o bé part d'aquesta), el fruit i la llavor són, per aquest ordre, les parts de planta més utilitzades, segurament a causa de la facilitat de recol·lecció. Altres òrgans vegetals que per a ser utilitzats requereixen una certa manipulació (com és el cas de l'arrel, l'escorça o el làtex) s'utilitzen molt menys. Moltes vegades, d'una mateixa planta s'usen parts o òrgans diferents, sovint amb aplicacions medicinals també diferents. Finalment, també són utilitzats productes elaborats d'origen vegetal com per exemple farina, oli d'oliva, vinagre o vi.

Taula 3. Les 20 espècies més esmentades (en ordre decreixent)

Espècie i família	Nom català
<i>Sambucus nigra</i> L. Caprifoliàcies	sàuquer
<i>Thymus vulgaris</i> L. Labiades	farigola
<i>Rosmarinus officinalis</i> L. Labiades	romani
<i>Anemone hepatica</i> L. Ranunculàcies	herba fetgera
<i>Olea europaea</i> L. Oleàcies	olivera
<i>Tilia platyphyllos</i> Scop. Tiliàcies	til·la
<i>Mentha pulegium</i> L. Labiades	poliol
<i>Herniaria glabra</i> L. Cariofil·làcies	cent-en-grana
<i>Zea mays</i> L.. Gramínies	cabellera de blat de moro
<i>Ruta chalepensis</i> L. Rutàcies	ruda
<i>Parietaria officinalis</i> L. ssp. <i>judaica</i> (L.) Béguinot Urticàcies	morella roquera
<i>Matricaria recutita</i> L. Compostes	camamilla
<i>Lippia triphylla</i> (L'Hér.) O. Kuntze Verbenàcies	marialluisa
<i>Lithospermum officinale</i> L. Boraginàcies	mill del sol
<i>Foeniculum vulgare</i> Mill. Umbel·líferes	fonoll
<i>Thymus serpyllum</i> L. ssp. <i>chamaedrys</i> (Fries) Celak. Labiades	salsa de pastor
<i>Saxifraga vayredana</i> Luiz. Saxifragàcies	herba de Sant Segimon
<i>Malva sylvestris</i> L. Malvàcies	malva
<i>Rubus ulmifolius</i> Schott Rosàcies	barder o romeguera
<i>Plantago lanceolata</i> L. Plantaginàcies	plantatge estret

Taula 4. Espècies més utilitzades amb finalitat medicinal al Montseny

Espècie	Nombre de citacions	Usos medicinals més corrents
<i>Sambucus nigra</i> (saüquer)	247	anticatarral, antihemorràgic, antisèptic ocular, digestiu
<i>Thymus vulgaris</i> (farigola)	152	antisèptic, digestiu, vulnerari
<i>Tilia platyphyllos</i> (til·la)	93	anticatarral, sedant
<i>Anemone hepatica</i> (herba fetgera)	85	reparador hepàtic
<i>Matricaria recutita</i> (camamilla)	83	antisèptic ocular, digestiu
<i>Ruta chalepensis</i> (ruda)	82	antisèptic ocular, sedant
<i>Mentha pulegium</i> (poliol)	82	digestiu
<i>Herniaria glabra</i> (cent-en-grana)	78	antisèptic intestinal, contra l'acetona
<i>Abies alba</i> (avet)	76	anticatarral, antitussigen
<i>Centaureum erythraea</i> (centaura)	69	antianorèctic
<i>Parietaria officinalis</i> ssp. <i>judaica</i> (morella roquera)	69	antisèptic vaginal
<i>Lithospermum officinale</i> (mill del sol)	68	antilitiàsic
<i>Zea mays</i> (cabellera de blat de moro)	66	diürètic
<i>Scabiosa atropurpurea</i> (escabellosa)	62	depuratiu sanguini, per al xarampió
<i>Eucalyptus globulus</i> (eucaliptus)	61	anticatarral
<i>Rosmarinus officinalis</i> (romani)	61	antihipertensiu
<i>Saxifraga vayredana</i> (herba de Sant Segimon)	60	anticatarral
<i>Malva sylvestris</i> (malva)	60	anticatarral, emol·lient, laxant
<i>Lippia triphylla</i> (marialluisa)	57	antiemètic, digestiu
<i>Urtica dioica</i> (ortiga)	54	depuratiu sanguini
<i>Lilium candidum</i> (lliris de Sant Antoni)	53	vulnerari
<i>Asplenium septentrionale</i> (herba prima)	50	diürètic
<i>Olea europaea</i> (olivera)	49	antihipertensiu
<i>Agrimonia eupatoria</i> (agrimònia o herba de mal estrany)	48	antihipertensiu
<i>Artemisia absinthium</i> (donzell)	47	vermifug
<i>Hypericum perforatum</i> (herba de Sant Joan)	47	vulnerari

3.5. Formes de preparació i administració dels remeis

Cal distingir, en primer lloc, entre els preparats que són administrats per via interna i els que s'administren per via tòpica. Tant en un cas com en l'altre, la majoria són solucions aquoses. No sempre és fàcil de determinar si es tracta d'infusions o de decoccions, ja que el llenguatge dels informants pot crear certa confusió (hem considerat infusió quan els informants parlen d'escaldar la planta o fer-li arrencar el bull, i decocció quan fan bullir l'aigua amb la planta durant uns minuts). Per via interna són també formes de preparació rellevants la ingesta directa (és a dir, sense preparació) d'una part de la planta o del suc, les maceracions aquoses i els xarops. Per via externa s'apliquen emplastres i friccions, i s'utilitzen excipients com: oli d'oliva, alcohol, cera, greixos, vinagre i anís.

AGRAÏMENTS

Al Centre d'Estudis de Granollers per haver-me convidat a presentar aquesta ponència. A tots els informants, que han volgut compartir amb nosaltres el seu temps i els seus coneixements. Al Centre de Cultura Popular i Tradicional Catalana de la Generalitat de Catalunya, i a la Divisió IV de la Universitat de Barcelona, per la concessió d'ajuts que han servit per a finançar el treball de camp. Al Dr. Joan Vallès, per la revisió del text.

M. Àngels Bonet i Galobart
Botànica

BIBLIOGRAFIA

- Agelet, A. (1999): *Etnobotànica farmacèutica de Pallars*. Tesi doctoral. Facultat de Farmàcia. Universitat de Barcelona.
- Agelet, A., Bonet, M.À. & Vallès, J.: *Homegardens and their role as source of medicinal plants in mountain regions of Catalonia (Iberian Peninsula)*. Economic Botany, en premsa.
- Barnola, P. & Romo, À.M. (1989): «Addicions a la flora vascular del Montseny». *II Trobada d'Estudiosos del Montseny*. Monografies, 18: 107-108. Servei de Parcs Naturals. Diputació de Barcelona.
- Bolòs, O. de (1983): *La vegetació del Montseny*. Servei de Parcs Naturals. Diputació de Barcelona.

- Bolòs, O. de, Nuet, J. & Panareda, J.M. (1986): «Flora vascular del Montseny». In: Terrades, J. & Miralles, J. (eds.) *El patrimoni biològic del Montseny*. Catàlegs de flora i fauna, 1: 41-92. Servei de Parcs Naturals. Diputació de Barcelona.
- Bolòs, O. de, Vigo, J., Masalles, R.M. & Ninot, J.M. (1993): *Flora manual dels Països Catalans*. Ed. Pòrtic SA. Barcelona. 2a ed.
- Bonet, M.À. (1991): *Estudis etnobotànics a la Vall del Tenes (Vallès Oriental)*. Tesi de Llicenciatura. Facultat de Farmàcia. Universitat de Barcelona.
- Bonet, M.À. (1993): *Etnobotànica de la Vall del Tenes (Vallès Oriental)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat & Ajuntament de Bellpuig. Barcelona.
- Bonet, M.À. (1999): «Estudi etnobotànic del Montseny. Aspectes metodològics». *Ponències*. Anuari del Centre d'Estudis de Granollers, 1998: 133-158.
- Bonet, M.À., Blanché, C. & Vallès, J. (1992): «Ethnobotanical study in river Tenes valley (Catalonia, Iberian Peninsula)». *Journal of Ethnopharmacology*, 37: 205-212.
- Bonet, M.À.; Blanché, C.; Vallès, J. (1999): «Contribució al coneixement del patrimoni etnobotànic del Montseny». *III i IV Trobades d'Estudiosos del Montseny*. Monografies, 27: 169-175. Servei de Parcs Naturals. Diputació de Barcelona.
- Bonet, M.À., Parada, M., Selga, A. & Vallès, J. (1999): «Studies on pharmaceutical ethnobotany in the regions of l'Alt Empordà and les Guilleries (Catalonia, Iberian Peninsula)». *Journal of Ethnopharmacology*, 68: 145-168.
- Casas, C. (1986): «Briòfits del Montseny». In: Terrades, J. & Miralles, J., *El Patrimoni biològic del Montseny*. Catàlegs de flora i fauna, 1: 31-39. Servei de Parcs Naturals. Diputació de Barcelona.
- Clavero, Josep M. (1994): «Resum de l'estudi corològic de les plantes de les Z.R.N.Q. del Parc Natural del Montseny». *La Sitja del llop*, 6; 10-11.
- Font i Quer, P. (1961): *Plantas medicinales. El Dioscórides renovado*. Ed. Labor. Barcelona.
- Girbal, J. (1986): «Els fongs del Montseny». In: Terrades, J.: *El patrimoni biològic del Montseny*. Catàlegs de flora i fauna, 1: 11-30. Diputació de Barcelona. Servei de Parcs Naturals. Barcelona.
- Gutiérrez, C. & Sáez, L. (1996): «Aportacions al coneixement de la flora vascular del Montseny». *Folia Botanica Miscellanea*, 10: 67-75.
- Hladun, N.L., Gómez-Bolea, A. & Llimona, X. (1986): «Els líquens del Montseny». In: Terrades, J. & Miralles, J. (eds.): *El Patrimoni biològic del Montseny*. Catàlegs de flora i fauna, 1: 1-10. Servei de Parcs Naturals. Diputació de Barcelona. Barcelona.

- Muntané, J. (1991): *Aportació al coneixement de l'etnobotànica de Cerdanya*. Tesi doctoral. Facultat de Farmàcia. Universitat de Barcelona.
- Muntané, J. (1994): *Tresor de la saviesa popular de les herbes, remeis i creences de Cerdanya del temps antic*. Institut d'Estudis Ceretans. Puigcerdà.
- Parada, M. (1997): *Contribució al coneixement de l'etnoflora de l'Alt Empordà*. Tesi de Llicenciatura. Facultat de Farmàcia. Universitat de Barcelona.
- Raja, D. (1995): *Estudis etnobotànics a la comarca de la Segarra*. Tesi de Llicenciatura. Facultat de Farmàcia. Universitat de Barcelona.
- Raja, D., Blanché, C. & Vallès, J. (1997): «Contribution to the knowledge of the pharmaceutical ethnobotany of La Segarra region (Catalonia, Iberian Peninsula)». *Journal of Ethnopharmacology*, 57: 149-160.
- Selga, A. (1998): *Estudis etnobotànics a les Guilleries*. Tesi de Llicenciatura. Facultat de Farmàcia. Universitat de Barcelona.